

Dedikerte lesehester har gjerne en tendens til å hevde at bøker har betydning langt utenfor litteraturen. To nye bøker gir dem rett i det.

Godt nytt for bokormer

Først en Donald-historie, gjen-gitt etter hukommelsen: I en av de morsomste og mest kjente klassiske fortellingene om den uheldige anden, Carl Barks' «Spørrekonkurransen» fra 1948, driver onkel Donald og forbereder seg til en kunnskapstest på TV. På første side leser han bøker om «Vindens historie» og «Høns» mens brillerglassene hans blir tykkere og tykkere. Rett før han skal på luften sier han dette til nevøene sine: «Jeg hater å innrømme det, gutter, men jeg kan faktisk alt».

Etter å ha svart riktig på et mildt sagt komplisert spørsmål om hvor mye vann det renner gjennom Mjøsa på ett døgn, får han velge hva han ønsker seg i premie: en sekk med penger eller en trehjuls sykkel. Utmattelsen har imidlertid gjort at Donald har mistet forstanden i mellomtiden, så han velger trehjulingen. I siste rute raser han rundt med hodet ned i matrosdressen mens han sier «Se, jeg kan sykle uten hode» – et uforglemmelig øyeblikk i Donald-historien.

Å bruke kunnskapen

Men hva betyr det egentlig å kunne alt? I denne sammenhengen kan man regne med at Donald hadde lest *alt*, og at han husket hvert ord han hadde lest. Men historien sier ingenting om hans evne til å bruke sin komplette detaljkunnskap til å konstruere nye abstrakte tanker, og mye tyder på at Donald, slik han fremstår her, ikke ville ha vært i stand til å prosessere informasjon i det hele tatt.

Det finnes mange tilfeller som dette i det virkelige liv, og noen av dem kan du lese om i den argentinske nevroforskeren Rodrigo Quian Quirogas nye bok om hukommelse. Quiroga beskriver pasienter som kan hele bokverk utenat, eller som kan utføre intrikate multiplikasjoner uten betenkningstid, men som samtidig ikke ser enkle tallmønstre som tallrekker av typen 1-2-3 osv.

De vil også ha en tendens til å ta alt bokstavelig, og de blir lett forstyrret, for de har problemer med å stenge ute uviktig informasjon. Slike pasienter får diagnosen *autistisk savant*, altså en som har en blanding av graverende utviklingspsykologisk hemning og ekstraordinære mentale ferdigheter.

Selv om Quiroga bruker en del plass på slike ekstreme, men illustrative tilfeller, så er hans ærend å forklare hukommelse generelt. Han skriver mye om nevroner, som er det mennesket husker med, og det er faktisk slik at man kan identifisere individuelle nevroner i hjernen som trigges av å se bilder av eller høre stemmer til enkelt personer og kjendiser.

Like viktig: å glemme

Denne boken, som heter *Borges and Memory*, har også en mer filosofisk side. Like viktig som å huske er det å kunne glemme, og man må kunne sile viktig informasjon fra uviktig, samt abstrahere og kategorisere. Dette var temaer for diskusjoner mellom Platon og Aristoteles og mange filosofer etter dem, som Thomas Aquinas og Descartes.

Men Quiroga blir mest overrasket når han oppdager at hans landsmann, forfatteren Jorge Luis Borges (1899-1986), faktisk allerede i 1944

Profil

Fredrik Giertsen (46)

► Skribent, oversetter. Mangeårig frilanser innen kultur, reiser, film og bøker. Cand. philol. fra Universitetet i Oslo med hovedfag i allmenn litteraturvitenskap.

Fakta

De omtalte bøkene

- Rodrigo Quian Quiroga: *Borges and Memory*. MIT Press 2012
- Gohar Homayounpour: *Doing Psychoanalysis in Tehran*. MIT Press 2012

hadde beskrevet konklusjonene av hans forskning i en novelle kalt *Funes, klisterhjernen*. Denne fortellingens hovedperson, Ireneo Funes, er nemlig ikke i stand til å glemme noe: «Han husket formen på skyene på sørhimmelen i grålysningen den 30. april 1882 og kunne sammenligne dem med erindringen om årene på den marmorerte permen til en spansk bok han bare hadde sett én gang, eller med linjene i skummet som en åre hvirvlet opp i Río Negro kvelden før slaget ved Quebracho. ... Et par ganger hadde han rekonstruert en hel dag; han hadde aldri vært i tvil, men hver rekonstruksjon hadde i seg selv krevd en hel dag.»

Denne evnen til tross, Funes spekulerte på å skape et språk der hver enkelt ting, hver stein, hver fugl, hver gren hadde et eget navn. Samtidig hadde han store problemer med å se sammenhenger. Hans eget ansikt i speilet, hans egne hender, overrasket ham hver gang.» Quiroga skriver at hukommelse også kan være en sykdom, ja, faktisk en besettende avhengighet.

Visjonære Borges

En moderne hjerneforsker finner altså ut at en forfatter med humanistisk bakgrunn har gått foran og intuitivt observert det han selv har kommet frem til gjennom avansert forskning over lang tid, og poenget med disse historiene – om Donald og Funes – er selvsagt nettopp å demonstrere fortellingens og litteraturens relevans ut over seg selv. Man husker vanligvis svært lite konkret fra sine år på skolebenken, noe Quiroga også klager over, men slike alternative, parallelle historier som Borges sine noveller kan bidra til å gjenopplive den svunne tid. Dette fører oss videre til psykoanalysen, som jo i stor grad handler om å skape nye historier om fortiden.

Quirogas bok dreier seg altså om hvordan man husker og glemmer, men i psykoanalysen er det heller snakk om å huske noe på nytt, på en måte som tjener pasienten bedre. Pussig nok tar en annen bok fra årets internasjonale bokhøst for seg dette, nemlig Gohar Homayounpours *Doing Psychoanalysis in Tehran*, der forfatteren reiser hjem til Iran for å praktisere etter et studieopphold i USA.

Litteratur i psykoanalyse

Psykoanalyse er jo pr. definisjon en tolkningsvitenskap, og den står derfor i et mer direkte forhold til litteraturen. Inntil nå har vi sett at fortellinger med hell kan akkompagnere kompliserte, faglige diskusjoner for å gjøre dem lettere å forstå, men psykoanalysen på sin side viser hvordan gjengivelsen av virkelige og uvirkelige historier lett glir over i hverandre.

Lingvisten Ferdinand de Saussure og psykiateren Jacques Lacan har begge pekt på at språkets tilfeldige natur gjør at kommunikasjon er dømt til å mislykkes. Bildet kompliseres ytterligere gjennom påstanden om at man gjerne forteller én historie for å skjule en annen.

Men her kan Sigmund Freud selv komme oss til unnsetning, for han sier at flukten i seg selv nettopp er det instrumentet som overleverer den flyktende til det hun forsøker å unnsnippe.

Nettopp i denne konklusjonen ligger psykoanalysens sjel: Ved hjelp av språket må man grave seg nedover og bakover for å komme til sin egen kjerne. Det er ikke overraskende at fiksjonen har

mye å bidra med i dette, og denne koblingen har da også vært der helt fra fagfeltets begynnelse, i og med at Freud i sine verker stadig henviste til litteraturen.

Strategisk uvitenhet

Homayounpour skriver om Milan Kunderas bok *L'ignorance* fra 2000, som handler om et par som vender tilbake til sitt hjemland, Tsjekia, etter å ha levd i eksil i Paris. En slik hjemkomst er jo et homerisk tema, beskrevet i Odysseen, men Kundera legger vekt på forvirringen som oppstår i det hovedpersonene ikke kjenner seg igjen i det landet de en gang hadde forlatt. «Ignoransen» i tittelen refererer til denne følelsen, men også til en villet uvitenhet som gjør seg gjeldende idet paret begynner å unngå spørsmål og ubehagelige sannheter.

Vår iranske psykoanalytiker spør om Homers store helt også egentlig befant seg i en slik situasjon, om han fortalte sin historie i så heroiske termer og med så stor detaljrikdom nettopp fordi hjemkomsten egentlig ikke var noen suksess? Hadde Penelope forandret seg for mye på disse årene, eller savnet Odyssevs innerst inne de heftige favntakene med Kalypso?

Erotisert lidelse

Den hjemvendte iraneren beskriver egentlig bare én pasient over tid i boken, og tittelen *Doing Psychoanalysis in Tehran* referer på sett og vis til forfatterens terapeutiske dialog med litteraturen i forbindelse med hennes egen forvirrende hjemkomst. Hun skriver: «Hvis man bor i, men ikke hører til i et fremmed land, da kan følelsen [av rotløshet] ikke bare tolereres, men også til en viss grad nytes. Man kan erotisere lidelsen, og flørte med bildet av en selv som Den andre. Men hva skjer hvis man føler seg som en fremmed i sitt eget land?» Analytikeren mener at omstendighetene har gjort at iranere flest føler seg slik, altså avskåret både fra sin fortid og fremtid. Dette illustrerer hun gjennom en persisk variant av myten om Kong Ødipus. I denne versjonen er det faren som uvitende dreper sin sønn.

Uferdig sorgarbeid

Homayounpour hevder at iranernes sorgarbeid i forbindelse med dette sønndrapet ikke er ferdig, nettopp fordi de har en tendens til å erotisere lidelse. Dette reflekterer at Iran som nasjon ennå ikke har bearbeidet tapet av sin egen strålende pre-islamske fortid, noe oppkomsten av shia-islam, *a culture of mourning*, var det melankolske svaret på. Til slutt hevder hun at disse to mytene sier noe om forskjellen mellom katolisismen og islam, fordi grensen mellom far og sønn – Gud og Kristus – i kristendommen er langt mer uklart. Et underliggende spørsmål er om befolkningen i et diktatur er i stand til å assosiere fritt, noe boken hennes tross alt svarer et ubetinget ja på.

Jorge Luis Borges levde også under flere diktatorer. Og selv om han med god grunn er blitt kritisert for sine forbindelser til de militære, er det liten tvil om at litteraturens rette element er friheten.

Oversettelsene av Jorge Luis Borges er av Kari og Kjell Risvik.

Fredrik Giertsen

► Ved hjelp av språket må man grave seg nedover og bakover for å komme til sin egen kjerne.

